

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 28, Αρ. 1 (2006)

Robert Cooper, *Η Διάσπαση των Εθνών. Τάξη και Χάος στον 21ο αιώνα*, Κέδρος, Αθήνα 2005, 255 αελ.

Αστέρης Χουλιάρας

doi: [10.12681/hpsa.14666](https://doi.org/10.12681/hpsa.14666)

Copyright © 2017, Αστέρης Χουλιάρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Χουλιάρας Α. (2017). Robert Cooper, *Η Διάσπαση των Εθνών. Τάξη και Χάος στον 21ο αιώνα*, Κέδρος, Αθήνα 2005, 255 αελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 28(1), 139–142. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14666>

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΕΣ

ROBERT COOPER, *Η Διάσπαση των Εθνών. Τάξη και Χάος στον 21ο αιώνα*, Κέδρος, Αθήνα 2005, 255 σελ.

Οι κριτικές στον διεθνή Τύπο για το βιβλίο του Robert Cooper ήταν διθυραμβικές. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος που ξεκίνησε την παρουσίασή του για τη *Διάσπαση των Εθνών* ο καθηγητής στο Georgetown University G. John Ikenberry στο γνωστό περιοδικό *Foreign Affairs* (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2003): «Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν ως προφύτες της επερχόμενης παγκόσμιας τάξης τον Φουκουγιάμα, τον Χάντινγκτον και τον Κέιγκαν». Και αμέσως μετά διερωτήθηκε: «Ποιόν διαθέτει η Ευρώπη;» για να απαντήσει χωρίς δισταγμό: «Τον Robert Cooper, πρώην σύμβουλο του Τόνι Μπλερ και διπλωμάτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Η σύγκριση δεν είναι τυχαία. Ούτε ο Φουκουγιάμα, ούτε ο Χάντινγκτον ούτε ο Κέιγκαν είναι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι που παράγουν συγγράμματα για έναν στενό κύκλο ειδικών. Αντίθετα, τα (σχετικά εκλαϊκευμένα) βιβλία τους απευθύνονται στην ευρύτερη κοινή γνώμη και έχουν καταφέρει να ασκήσουν αξιοπρόσεκτη επιρροή στους διαμορφωτές πολιτικής.

Το βιβλίο του Robert Cooper είναι εξαιρετικά φιλόδοξο. Επιχειρεί να αναλύσει σε λίγες σελίδες τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος. Είναι σαφές από τη γλώσσα και την εμπειρική στήριξη που υιοθετεί ο συγγραφέας ότι δεν απευθύνεται στην κοινότητα των ειδικών. Αντίθετα, όπως οι Φουκουγιάμα, Χάντινγκτον και Κέιγκαν, απευθύνεται στο ευρύτερο κοινό και τους διαμορφωτές πολιτικής. Ο Cooper προσπαθεί να προσφέρει απαντήσεις στους προβληματισμούς που απασχολούν την ευρωπαϊκή πολιτική ελίτ και την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Το βιβλίο δεν φαίνεται να διαθέτει μια βασική κεντρική ιδέα η οποία αναπτύσσεται σε ξεχωριστά κεφάλαια. Αντίθετα, αποτελείται από τρία αυτόνομα δοκίμια, που θα μπορούσαν να διαβαστούν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο. Το πρώτο περιγράφει την κατάσταση του κόσμου και ιδιαίτερα την κατάσταση του κράτους μια δεκαετία μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Το δεύτερο

πραγματεύεται τους τρόπους ειρηνικής επίλυσης των διαφορών με τη χρήση εύστοχων παραδειγμάτων από τη διπλωματική ιστορία των τελευταίων τριών αιώνων. Και το τρίτο αποτελεί ένα σχόλιο για τη σημερινή Ευρώπη και τη θέση της στον κόσμο. Καθώς ο Cooper υπηρετεί ως Γενικός Διευθυντής για θέματα Εξωτερικής και Αμυντικής Πολιτικής στο Συμβούλιο Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η άποψή του ότι «δεν αρκεί να αφήσουμε τον κόσμο στα χέρια των Ηνωμένων Πολιτειών» (σ. 17) δεν είναι χωρίς σημασία. Ίσως αυτό να είναι και το βασικό μήνυμα του βιβλίου.

Η προσέγγιση του Cooper φαίνεται αρχικά χομπσιανή ή, με την ορολογία των διεθνών σχέσεων, «ρεαλιστική». Για τον βρετανό διπλωμάτη ο βασικός κίνδυνος που αντιμετωπίζει ο σύγχρονος κόσμος είναι η αταξία και το χάος. Επομένως ο ύψιστος στόχος των διαμορφωτών πολιτικής πρέπει να είναι η διατήρηση της τάξης. Άλλωστε, γράφει, στην ιστορία «οι χρυσές εποχές αφορούν συνήθως περιόδους οι οποίες είχαν ως χαρακτηριστικό την ισχυρή διακυβέρνηση» (σ. 12). Ωστόσο, στον σύγχρονο κόσμο των όπλων μαζικής καταστροφής, οι παλαιές λύσεις για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης δεν είναι πλέον ελκυστικές. Πώς, λοιπόν, θα επιτευχθεί η τάξη στο σημερινό άναρχο διεθνές σύστημα χωρίς να προσφύγουμε στην παλαιά (και, λόγω της σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας, προβληματική) λύση της ισορροπίας δυνάμεων ή στην αντιδημοκρατική αποδοχή της ηγεμονίας ενός και μόνο κράτους.

Για να απαντήσει σε αυτό το ερώτημα ο Cooper εισάγει μια διάκριση μεταξύ «προ-νεωτερικών», «νεωτερικών» και «μετα-νεωτερικών» κρατών. Τα πρώτα είναι τα κράτη εκείνα που δεν διαθέτουν το κατά Βέμπερ μονοπώλιο της βίας (χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η Σομαλία και Αφγανιστάν). Τα νεωτερικά είναι όσα δεν αποδέχονται εξωτερική επέμβαση στα εσωτερικά τους ζητήματα και λειτουργούν με τη λογική της ισορροπίας δυνάμεων. Τα κράτη αυτά –χαρακτηριστικά παραδείγματα η Κίνα και η Ρωσία– αποτελούν έναν κόσμο στον οποίο τελικός εγγυητής της ασφάλειας είναι η βία. Τέλος, υπάρχουν τα μετα-νεωτερικά κράτη που δεν δίνουν τόσο μεγάλη έμφαση στην εθνική κυριαρχία και δεν αποδέχονται τον αυστηρό διαχωρισμό μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών ζητημάτων και τα οποία, σε τελευταία ανάλυση, αποφεύγουν συστηματικά την προσφυγή στη βία ή στην απειλή χρήσης βίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί για τον Cooper το καλύτερο παράδειγμα ενός μετα-νεωτερικού συστήματος κρατών καθώς λειτουργεί μέσω της «αμοιβαίας επιτήρησης» και, όπως γράφει με χιούμορ, «ένα κράτος-μέλος αναμιγνύεται στα εσωτερικά θέματα του άλλου ακόμη και όσον αφορά τις μπύρες και τα λουκάνικα» (σ. 53). Σε παγκόσμια κλίμακα, τα μετα-νεωτερικά

κράτη (ο Coorep έχει πολλές αμφιβολίες αν περιλαμβάνονται σε αυτά και οι ΗΠΑ) όχι μόνον αποτελούν ένα δυναμικό και αυξανόμενο σύνολο, αλλά δημιουργούν ένα σύστημα που προωθεί την ασφάλεια πολύ πιο αποτελεσματικά από το σύστημα της ισορροπίας δυνάμεων (σ. 75). Για τον βρετανό διπλωμάτη, η εναλλακτική λύση για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης είναι αυτή που αναπτύχθηκε στην Ευρώπη, η δημιουργία δηλαδή μιας κοινότητας «μετα-εθνικιστικών, μετα-ιμπεριαλιστικών κρατών που βιώνουν από κοινού μια ιστορικά ανεπανάληπτη σταθερότητα και ασφάλεια» (σ. 128). Ο αγγλικός τίτλος του βιβλίου, *The Breaking of Nations*, είναι έτσι διττός: σημαίνει και «διάσπαση» των κρατών (σε νεωτερικά και μετα-νεωτερικά) αλλά και «ανάδυση» ή «γέννηση» μιας νέας μορφής κράτους (του μετα-νεωτερικού).

Το δεύτερο και το τρίτο δοκίμιο του βιβλίου είναι λιγότερο πρωτότυπα από το πρώτο αλλά πάντως εξίσου έξυπνα, διδακτικά και απολαυστικά. Στο δεύτερο, ο Coorep διατυπώνει πέντε «θεωρήματα» (αρχές) τις οποίες οι διαμορφωτές της εξωτερικής πολιτικής συχνά δεν εφαρμόζουν (με μεγάλο κόστος τόσο για τη διεθνή τάξη όσο και για τις ίδιες τις χώρες τους). Τέλος, στο τρίτο δοκίμιο, ασκεί κριτική στις απόψεις του αμερικανού νεοσυντηρητικού στοχαστή Ρόμπερτ Κέιγκαν (*Παράδεισος και Εξουσία*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003). Η πολυμέρεια που ακολουθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση, γράφει ο Coorep, δεν είναι μόνο προϊόν της στρατιωτικής της αδυναμίας (όπως υποστηρίζει ο Κέιγκαν). Αντίθετα, «ενσωματώνει σε παγκόσμιο επίπεδο τις ιδέες της δημοκρατίας και της κοινότητας» που οι χώρες της Ευρώπης εφαρμόζουν στις μεταξύ τους σχέσεις (σ. 242).

Θα μπορούσε να ασκήσει κανείς κριτική σε πολλά σημεία του βιβλίου. Η διάκριση μεταξύ «προ-νεωτερικών» και «μετα-νεωτερικών» εθνών θυμίζει κάπως τη διάκριση του 19ου αιώνα μεταξύ «πολιτισμένων» και «απολίτιστων». Ακόμη, η άποψη πως όταν οι Ευρωπαίοι αντιμετωπίζουν παραδοσιακά κράτη «χρειάζεται να επανέλθουν στις σκληρότερες μεθόδους μιας άλλης εποχής –στη βία, στην προληπτική επίθεση, στην χειραγώγηση» (σ. 99) αναιρεί μερικά από τα βασικά επιχειρήματα του βιβλίου. Τέλος, η αντίληψη ότι η Δύση χρειάζεται έναν συμβατό με τα ανθρώπινα δικαιώματα νέο ιμπεριαλισμό για να αντιμετωπίσει την αταξία στον προ-νεωτερικό κόσμο (σ. 48-9) είναι ενδιαφέρουσα μεν αλλά προκαλεί και πολλά ερωτηματικά (είναι οι επεμβάσεις στο Αφγανιστάν ή τη Βοσνία και το Κόσοβο παραδείγματα προς μίμηση;). Ωστόσο, αυτά αποτελούν επιμέρους κριτικά σχόλια σε μια κατά κύριο λόγο εξαιρετικά σαφή, πρωτότυπη και πειστική ανάλυση που αξίζει να διαβαστεί και να προσεχθεί.

Η μετάφραση είναι κάπως βιαστική. Ο Έλληνας μεταφραστής συχνά αδικεί τον χειμαρρώδη λόγο του Cooper ενώ δεν λείπουν και ορισμένα σοβαρά λάθη στην απόδοση αγγλικών όρων. Ενδεικτικά και μόνο, ο διεθνής οργανισμός-προκάτοχος του ΟΗΕ έχει καθιερωθεί πλέον στην ελληνική γλώσσα ως «Κοινωνία» και όχι ως «Λίγκα» των Εθνών. Επίσης στα ελληνικά ο όρος containment πρέπει να αποδοθεί ως «ανάσχεση» και όχι ως «συγκράτηση» ενώ ο όρος subversion πρέπει να μεταφραστεί ως «υπονόμευση» και όχι ως «ανατροπή». Ακόμη θα ήταν ίσως προτιμότερο το modern να αποδοθεί ως «νεωτερικός/ή/ό» αντί του «νεωτεριστικός/ή/ό». Ωστόσο, το νόημα των επιχειρημάτων του Cooper συνήθως δεν αλλοιώνεται. Η ελληνική έκδοση περιλαμβάνει ένα (σχετικά σπάνιο για ελληνικά βιβλία) ευρετήριο κυρίων ονομάτων και εννοιών. Πάντως και εδώ τα λάθη δεν λείπουν: ΟΑΣΕ δεν σημαίνει «Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ασφάλεια στην Ευρώπη» αλλά «Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη».

ΑΣΤΕΡΗΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

SOPHIE VAN BIJSTERVELD, *The Empty Throne, Democracy and the Rule of Law in Transition*, Lemma, Utrecht 2003, 378 σελ.

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το εθνικό κράτος αποτελεί σήμερα τη βασική, απώτατη και αναντικατάστατη μονάδα οργάνωσης και άσκησης της δημόσιας εξουσίας. Άλλοι, πάλι, το βλέπουν σαν μια αφυδατωμένη οντότητα η οποία μπορεί να επιβιώσει μόνον κατ' όνομα σε έναν κόσμο όπου η άσκηση της εξουσίας έχει υπαχθεί και θα υπάγεται σε διαφορετικές πραγματικότητες. Κατά την άποψη και της Sophie van Bijsterveld –καθηγήτρια ευρωπαϊκού και διεθνούς δημοσίου δικαίου στο πανεπιστήμιο του Tilburg της Ολλανδίας με συγγραφικό έργο που έχει επικεντρωθεί σε ζητήματα διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συνταγματικού δικαίου και υβριδικής διακυβέρνησης–, το εθνικό κράτος δεν βρίσκεται πια στο επίκεντρο άσκησης της εξουσίας, στον βαθμό που υποχωρεί τόσο έναντι της διεθνούς κοινωνίας όσο και έναντι του ιδιωτικού τομέα. Ο θρόνος που έως τώρα ανήκε στον κυρίαρχο, στο εθνικό κράτος, έχει αδειάσει.

Η εξέλιξη αυτή έχει συνέπειες στον τρόπο που προσλαμβάνουμε το κλασικό συνταγματικό δίκαιο, στον βαθμό που το ίδιο δεν είναι πια σε θέση να διεκδικήσει και να εξασφαλίσει ένα ελάχιστο εγγυήσεων απέναντι στην εξου-